

Europa sett fra USA

Svein Melby

Hvordan et land og dets politikk oppfattes av andre er en viktig del av internasjonal politikk. Uansett om oppfatningene stammer fra korrekte observasjoner eller er et resultat av fordommer og feilinformasjon, bidrar de til å forme holdninger og derigjennom påvirke politikken overfor dette landet. Akkurat som våre oppfatninger av USA og president Bush påvirker vår politikk overfor supermakten, vil også amerikanernes oppfatninger av Europa og europeerne innvirke på vektleggingen av Europa i amerikansk utenrikspolitikk.

- Hva er det historiske grunnlaget for amerikansk utenrikspolitisk selvforståelse?
- Hva betyr Europa i dagens amerikanske utenrikspolitiske tenkning?
- Hvordan er vi europeere sett med amerikanske øyne?

Mye har vært skrevet om europeiske oppfatninger og holdninger til USA, og om hvordan disse har endret seg i negativ retning under den nåværende administrasjonen i Washington. I denne utgaven av HHD skal vi snu på det hele og forsøke å gi et bilde av hvordan vi og vår verdensdel fortøner seg, sett med amerikanske øyne. Det skal understrekes at vi her snakker om generaliseringer og at de

oppfatninger vi beskriver på langt nær deles av alle amerikanere.

Gjennomgående er de beskrevne oppfatningene mer utbredt på grasrota enn hos eliten, og de er mer negative jo lenger til høyre man kommer i det politiske landskapet.

Historiske forutsetninger

For å forstå en del av de amerikanske oppfatningene om Europa er det viktig å understreke noen enkle historiske forhold. For det første har det helt fra starten vært en viktig del av amerikansk identitet å være annerledes enn europeerne. Ja, staten USA ble langt på vei etablert som en antitese – en motsats – til de europeiske nasjonalstatene. De fleste europeiske immigrantene kom også til USA fordi de ønsket å starte et nytt liv, og å gi seg selv og sine etterkommere muligheter som datidens europeiske sosiale, økonomiske, politiske og religiøse systemer stengte for. For mange innebar det å bli amerikaner at man hadde unnslettet fattigdom, undertrykkelse og ufrihet. Derfor utviklet de også en instinktiv motvilje mot alt som minnet om

Mulighetenes land?

I Europa ble folk født inn i systemet og der forble de på sin forhåndsbestemte – nærmest skjebnebestemte – plass. I USA betonte de den individuelle friheten – mulighetene for "the self-made man". Iallfall i teorien var og er det i USA mennesket selv og ikke bakgrunnen som skal bestemme individets framtid.

Hvorfor har det vært viktig for amerikanerne å poengtere sin annerledeshet?

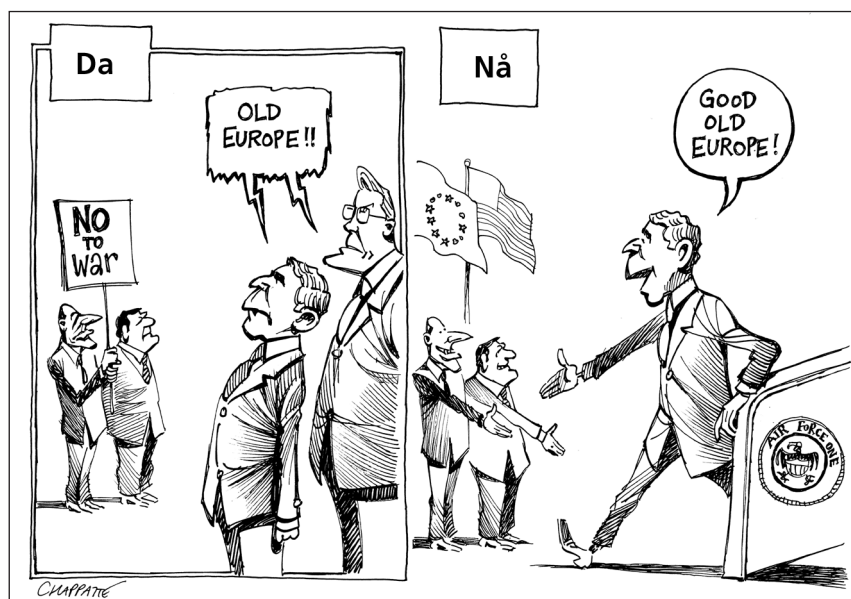
Hva menes med amerikansk eksepsjonalisme?

Europeisk navlebeskuelse. I hvilken grad treffer illustrasjonen som en beskrivelse av EUs utenrikspolitikk?

Illustrasjon: politicalcartoons.com

Europa sett fra USA

Ulike toner. Under striden om Irak i FNs sikkerhetsråd 2002–2003 (Da) markerte «det gamle Europa» avstand til USAs politikk overfor Irak. Standpunktet ble i USA lett nedsettende omtalt som «det gamle» Europas motstand. «Det nye» Europa (tidligere kommunistiske land i Øst-Europa) var langt mer velvillig stemt til en krig i Irak og fikk bedre omtale i USA. Under president Bushs reise til Europa i 2004 (Nå) var tonene ganske annerledes på begge sider. Hvordan er europeernes holdning til amerikansk Irak-politikk i dag?

Illustrasjon:
politicalcartoons.com

På hvilket grunnlag mente amerikanerne at de skulle kunne være et forbilde – ”en skinnende by på høyden”, et slags Soria Moria slott – for alle andre land og folk?

Hva er forskjellen mellom internasjonal politikk og utenrikspolitikk?

sentralisme og begrensninger av personlige friheter – nettopp ting man sterkt forbandt med Europa. I tillegg til følelsen av å ha unnsuppet de undertrykkende europeiske samfunnsordningene, skapte amerikanerne også tidlig et bilde av seg selv som et unikt folk og som innbyggere i en unik stat (jf. bl.a. den for sin tid unikt demokratiske grunnloven av 1787). Denne oppfatningen blir ofte omtalt som **eksepsjonalisme**. Slik fikk mange amerikanere et idealisert forhold til sin egen rolle og til målsettingen for USAs utenrikspolitikk. Samlet bidro alt dette til å skape en amerikansk grunnholdning som på en og samme tid trakk i retning av **isolasjon** så vel som et **misjonerende forhold** til omverdenen. Begge syn sto i sterk kontrast til de dominerende holdningene i Europa. Europa er selvsagt noe annet i dag enn for 200 år siden, men fortsatt utgjør disse historisk funderte oppfatningene en viktig del av utgangspunktet for amerikanernes vurdering av seg selv og sitt forhold til Europa.

Liten interesse

Svært mange i Europa har stor interesse for USA. Det motsatte er på langt nær tilfelle. Faktisk har Europa en relativt fjern plass i bevisstheten til betydelige deler av den amerikanske befolkningen. Selvsagt vet man en del om Europa, og mange amerikanere har også slektninger og venner der. Men amerikanerne er altså mye mindre opptatt av hva som skjer i Europa enn vi er av det som foregår i USA.

Interessen for Europa har også avtatt etter avslutningen av den kalde krigen. Før Sovjetunionens sammenbrudd var trusselbildet slik at selv vanlige folk lett forsto hvilken betydning utviklingen i Europa kunne ha for amerikansk sikkerhet. Etter Berlinmurens fall vendte amerikanerne mer og mer av sin oppmerksomhet mot interne forhold. Det som skjedde i Europa, ble ansett å bety svært lite for vanlige amerikaneres hverdagsliv. Denne oppfatningen gjaldt ikke bare ute i befolkningen; den preget også det politiske miljøet i hovedstaden Washington. Også blant utenrikspolitiske eksperter var tendensen tydelig. Golfområdet og Asia var definitivt i ferd med å overta Europas plass som hovedfokus for amerikansk utenrikspolitikk. Denne endringsprosessen skjøt ekstra fart som følge av terrorangrepene 11. september 2001. Pentagons ulike plan-dokumenter bekrefter med all tydelighet **den geografiske omprioritering** som har funnet sted. Sist er omprioriteringen blitt bekreftet gjennom USAs storstrategiske vekt på økt samarbeid med India. Både holdningene i opinionen, politisk likegyldighet overfor Europa og geopolitiske analyser peker derfor i retning av stadig mindre amerikansk interesse for Europa.

Trivialiteter og selvpoptatthet

Ut fra sin overveldende maktposisjon – militært, økonomisk, politisk og kulturelt – og idealistiske tilbøyelighet mener amerikanere flest at USA bør fokusere på de store og prinsipielt viktige saker i internasjonal politikk. Derimot er det en utbredt amerikansk oppfatning at europeerne ofte henger seg opp i små og trivielle ting. Sett fra USA virker det som om landet håndterer verdenskonflikter, mens EU-landene er mer opptatt av å krangle om landbrukssubsidier og flaskestørrelser. Dermed framstår europeerne som litt puslete, noe som underbygger oppfatningen om at de europeiske landene verken er eller vil komme til å befinne seg i samme liga som USA. Selv et maktpolitisk svekket Russland, for ikke å snakke om Kina, anses derfor ofte som tyngre aktører i internasjonal politikk enn EU.

Siden europeerne synes å prioriterer småsaker, oppfattes de også som selv-

Europa sett fra USA

Diskuter hvorvidt USA er så eksepsjonelt som amerikanerne selv ønsker å tro.

Lag en tabell med to kolonner. I den ene kolonnen skriver du inn amerikanernes selvforståelse i form av beskrivende nøkkelord (adjektiv), i den andre deres karakteristikk av europeere. Diskuter hvor godt tabellen beskriver amerikansk og europeisk utenrikspolitikk.

Hvordan kan endret befolkningssammensetning i USA og endringer i verdenspolitikken og -økonomien forklare amerikanernes geografiske omprioritering og syn på Europa?

Diskuter verdien av å kjenne ikke bare «de andres» posisjoner i internasjonal politikk, men også bakgrunnen for dem og så å si sette seg inn i deres tenkemåte.

opptatte. I amerikanske øyne synes det å være ganske vanskelig å få europeerne til å ta ansvar for viktige sikkerhetspolitiske oppgaver utenfor eget kontinent. En slik oppfatning ble forsterket gjennom de svært ulike reaksjonene som amerikanerne syntes å registrere i europeiske holdninger til bruk av militær makt i henholdsvis Jugoslavia i 1999 og i Irak i 2003. Når det gjaldt en konflikt der europeiske egeninteresser var åpenbare, hadde europeerne få skrupler med å gå til krig – selv uten FN-mandat. Annerledes forholdt det seg i en konflikt der USAs interesser var det primære. Selv om NATOs omfattende engasjement i Afghanistan – med betydelig europeisk deltakelse – har bidratt til å nyansere oppfatningene noe, illustrerte kontroversen om Irak det amerikanere flest mener er europeernes snevre selvopptatthet.

Gratispassasjerer og pratmakere

Under den kalde krigen var den økonomiske og sikkerhetspolitiske **byrdefordelingen** mellom Europa og USA et gjengangerspørsmål. Amerikanerne hevdet at de måtte ta en uforholdsmessig stor del av ansvaret for å bevilge penger til forsvaret, og ikke sjelden regnet de europeerne som gratispassasjerer. På amerikansk side kunne man imidlertid leve med dette problemet så lenge beskyttelse av Europa var å anse som et framskutt forsvar av USA, og så lenge det dessuten var tale om en økonomisk nivåforskjell mellom USA og dets allierte.

Et nytt trusselbilde og et mer velstående Europa har imidlertid gjort denne byrdefordelingen stadig vanskeligere å akseptere, og vi opplever til stadighet amerikanske krav om økte europeiske forsvarsbevilgninger. Gratispassasjerproblemet er på langt nær så stort som mange amerikanere vil ha det til, men oppfatningene om dette bidrar til å forme et syn på europeerne som sikkerhetspolitiske unnasluntnere som er mer opptatt av å øke sin velstand enn å ta et løft for felles sikkerhet.

Europeisk selvopptatthet, prioritering av småsaker og sikkerhetspolitisk unnasluntring oppfattes delvis å være et resultat av selvforskyldt amerikansk sikkerhetspolitisk «snillisme». Men for

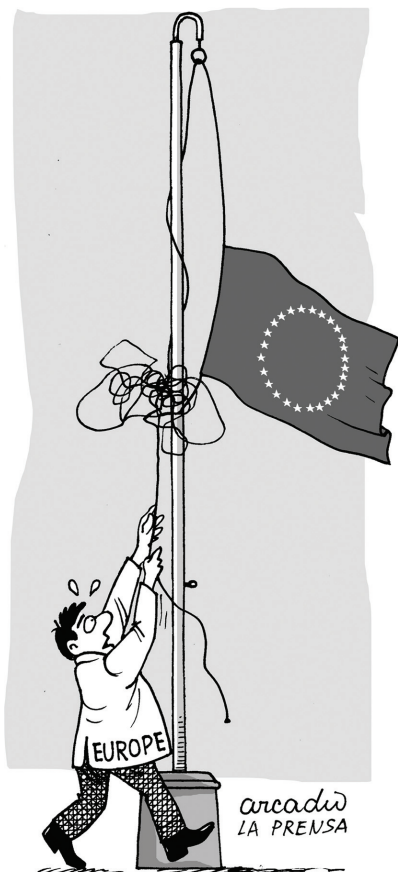
mange amerikanere er det vel så mye et utslag av det de oppfatter som Europas **manglende evne** til å påta seg tunge sikkerhetspolitiske løft. Det er nemlig en ganske utbredt oppfatning i USA at Europa preges av storpolitisk maktesløshet. Sett med amerikanske øyne, synes det som om EU-landene diskuterer og vedtar den ene sikkerhets- og utenrikspolitiske handlingsplan etter den andre uten at det kommer noe konkret ut av det. At det faktiske militære gap mellom USA og Europa også øker, forsterker unektelig denne oppfatningen.

Oppfatningen av europeisk maktesløshet dreier seg ikke bare om manglende militær makt. For mange amerikanere fortøner det seg enda mer som om europeerne mangler politisk vilje eller «guts». Når den kjente utenrikspolitiske kommentatoren Robert Kagan hevder at amerikanerne er fra Mars (jf. romersk krigsgud), mens europeerne er fra Venus (jf. romersk kjærlighetsgudinne), benytter han egentlig en slående metafor for hva som er utbredte amerikanske oppfatninger om forskjellen mellom dem selv og europeerne. Mens amerikanerne er opptatt av resultater, synes europeerne å være forelsket i prosesser. Sett med amerikanske øyne, framstår europeernes sterke vekt på forhandlinger og internasjonal konsensusbygging nærmest som et mål i seg selv. De mer resultatorienterte amerikanerne anser ofte dette kun som et nødvendig onde på veien mot et viktig resultat.

Ettergivenhet og manglende moral

Europeernes tilbøyelighet til å forsøke å prate seg ut av problemene blir ofte sett som et utslag av ettergivenhetspolitikk. I stedet for å stå opp mot trusler, har europeerne, ifølge denne amerikanske oppfatning, en lei tendens til å vike unna, og derigjennom øke aggressorenes appetitt. Valgutfallet, og den endrede spanske Irak-politikken, i kjølvannet av terrorangrepet i Madrid 11. mars 2004 var, sett med amerikanske øyne, bare en ny påminnelse om denne europeiske tilbøyeligheten. For amerikanerne synes det som om europeerne lever i den tro at bare man klarer å forstå et problems årsaker, klarer man også å håndtere det. Makter man bare å trenge inn i terroristenes tenkesett, vil det over tid være mu-

Europa sett fra USA

Flaggmarkering kan være vanskelig når posisjoner er uforenlige og alt floker seg til.

Illustrasjon:
politicalcartoons.com

Diskuter hvor nær sammenheng det er mellom amerikansk selvforståelse og faktisk utenrikspolitikk.

Diskuter hva Europa og USA kan lære av hverandre.

Diskuter påstanden: "Det er riktig å gjøre unntak for USA i verdenssamfunnet".

Hvordan vil du karakterisere det transatlantiske forholdet i dag?

lig å kommunisere med dem og påvirke dem i ønsket retning. Når denne «forstå i hjel»-holdningen også gjerne ledsages av en bebreidelse der USA ikke sjelden blir sett på som en viktig del av problemet, skaper dette enorm irritasjon i brede amerikanske kretser. Og slik svekkes tiltroen til europeernes bidrag i kampen mot internasjonal terrorisme.

Verdispørsmål står sentralt i amerikansk politikk.

Verdikonservative amerikanere oppfatter Europa som et kontinent som har mistet sitt moralske kompass, der land og folk ikke lenger synes å være i stand til å skille mellom gode og onde krefter i verdenspolitikken, slik USA og Vest-Europa sammen maktet under den kalde krigen. Dermed oppfattes skillet mellom USA og Europa som større og tydeligere, særlig etter 11. september 2001. I stedet for å utvise moralsk forargelse, oppfatter amerikanske verdikon-

servative at europeerne opptrer med økende kynisme. Ja, selv omfattende terrorangrep kjøres relativt raskt nedover på dagsordenen i Europa. Mens 11. september ble et tidsskille i amerikansk politikk og terrorisme noe som skal nedkjempes, synes europeerne å se på terrorisme som et velkjent fenomen man må finne seg i å leve med. Riktig ille blir dette for amerikanerne når det de mener er europeernes moralske relativisme (ingen moralske fastpunkter – alle samfunn og individer har sine egne moralske regler), blandes opp med en arrogant bedreviter-holdning.

Tradisjonelt finner vi også en slags amerikansk kulturell mindreverdsfølelse overfor europeerne. På amerikansk side finnes en sterk tilbøyelighet til å tro at europeerne føler seg kulturelt overlegne. Således vil amerikanerne gjennomgående være ømfintlige overfor alt som kan fortone seg som nedlatende europeisk kritikk. Ikke minst er det tilfelle når den europeiske eliten med arrogant mine forteller hvilken talentløs politikk USA fører, og selv mener å sitte med oppskriften på hvordan problemer skal

løses og konflikter håndteres. Nettopp dette var en viktig årsak til de sterke amerikanske reaksjonene på den franske argumentasjonen under debatten om Irak i og rundt FNs sikkerhetsråd i 2003. Selv oppriktige europeiske motforestillinger til amerikansk Irak-politikk ble raskt oppfattet som utslag av anti-amerikanisme.

Likevel de beste venner for USA

De til dels ganske negative oppfatningene om Europa vitner om både irritasjon og frustrasjon, blandet med en viss portisjon likegyldighet. Trolig er det likevel riktig å hevde at den amerikanske «anti-europeisme» er mindre intens enn den europeiske «anti-amerikanisme».

For helhetens skyld skal det også understrekes at midt oppe i alle de negative reaksjonene over så vel faktiske som antatte europeiske tilbøyeligheter, ser flertallet av amerikanerne på de europeiske landene som vennligsinne. Amerikanerne er også innforstått med at problemene de har med Europa, er for små å regne sammenliknet med dem USA vil få når landet i fremtiden i økende grad vil rette det utenrikspolitiske søkelyset mot Asia. Vel har amerikanerne problemer med å forstå europeisk politikk. Men disse fortøner seg som bagateller sammenliknet med evnen til å sette seg inn i asiatisk tenkesett. En god del av de senere årenes tilspisete transatlantiske debatt skyldes også at USA har helt andre forventninger om å møte forståelse for sin politikk i Europa enn i andre deler av verden. De uinnfridde forventningene gjør at skuffelsen og indignasjonen over kritikken fra Europa føles sterkere enn om den hadde kommet fra land i Asia og Midtøsten. Således var det lettere for USA å fordøye den russiske enn den franske motstanden i Irak-saken. Men dette røper at når alt kommer til alt, så oppfatter amerikanerne fortsatt landene i Europa som USAs beste venner i verdenspolitikken.

Svein Melby er leder ved Senter for transatlantiske studier ved Institutt for forsvarsstudier.

Alle arbeidsoppgaver og nettdresser: **se under.**